

KÖZELKÉP

Önmagába záródó gyermekvédelem – a nyitás lehetséges útjai

RÁCZ ANDREA¹

ABSZTRAKT

A kvalitatív módszertanra épülő kutatás célja, hogy képet kapjunk arról, hogy a gyermekvédelemben biztosítottak-e külső/kapcsolt szolgáltatások, melyek a gyermekvédelmi problémákkal küzdő szülőket, illetve gyermekeket, fiatalokat célozzák. Célja, hogy megvizsgáljuk, hogy a gyermekvédelem területén mennyire jelenik meg a szolgáltatási-fókusz és az innovatív megközelítésekben való gondolkodás, ebben a civil szervezeteknek hol a helye és mi a szerepe. A 15 szakértői interjúra épülő tanulmány amellett érvel, hogy jelenleg diszfunkcionális működés jellemzi a gyermekvédelmi rendszert, mely önmagába záródó, elszigetelt szociálpolitikai alrendszerként jellemezhető, így nem csak a gyermekvédelem alapvető céljai nem tudnak megvalósulni a gyakorlatban, de sok esetben rejtve maradnak a strukturális hiányosságok és rendszeranomáliák. A gyermekvédelemben szükséges lenne új utak keresésére, melyben az önkéntességnek, civil szervezetek szolgáltatásainak, széles körű partnerségnek is van helye.

KULCSSZAVAK: gyermekvédelem, szolgáltatási-fókusz, új utak, civil szervezetek szolgáltatásai

ABSTRACT

Self-contained child protection – possible ways to open up

The aim of the research, based on a qualitative methodology, is to gain an understanding of whether external/affiliated services are provided in child protection system targeting parents or children and young people with child protection problems. The aim is to examine the extent of a service focused and innovative approaches in child protection, where is the place and what is the role of civil services. The study, which based on 15 expert interviews, argues that child protection is currently characterised by many dysfunctions, as a self-contained and isolated sub-system of social policy, which not only fails to deliver the basic objectives of child protection in practice, but in many cases hides structural deficiencies and systemic anomalies. There is a need to explore new ways of child protection, including the use of volunteering, the services of civil organizations and broad partnerships.

KEYWORDS: child protection, service focus, new pathways, civil organizations' services

¹ ELTE TáTK Szociális Munka Tanszék, e-mail: racz.andrea.aniko@tatk.elte.hu

A szerző részt vesz a témához tematikusan kapcsolódó Menekülés az államtól: privatizáció, exit-stratégiák és alternatív szolgáltatások a gyereknevelésben c. OTKA kutatásban (FK 135215, 2020–2023, Berényi Eszter), illetve a COST Action 19106-Multi-Sectoral Responses to Child Abuse and Neglect in Europe: Incidence and Trends c. projektben az ELTE TáTK Szociális Munka Tanszék képviselőjeként.

KÖZELKÉP

Bevezetés

Jelen kutatás² célja, hogy képet kapjunk arról, hogy a gyermekvédelemben mennyiben érhetőek el azok a külső/kapcsolt szolgáltatások, melyek a szülőket, illetve gyermekeket, fiatalokat célozzák, az intézmények milyen szolgáltatásokat engednek be és milyen szükségletekre reagálnak ezekkel saját kliensrendszerük vonatkozásában. Célja továbbá annak vizsgálata, hogy a gyermekvédelem területén mennyire jelenik meg a szolgáltatási-fókusz és a fejlesztésekben, innovatív megközelítésekben való gondolkodás, ebben a civil szervezetek milyen szerepet kapnak.

Fontos megjegyezni, hogy az 1997-es XXXI. törvény a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról³ (Gyermekevédelmi törvény) lehetőséget ad arra, hogy a gyermekvédelem legkülönbözőbb ellátásainak nyújtásában részt vegyenek önkormányzati, állami, egyházi és civil szervezetek is. A gyermekjóléti alapellátás önkormányzati/kistérségi finanszírozású, a gyermekevédelmi szakellátás pedig 2014-es centralizációja óta állami finanszírozásban részesül (korábban a megyei önkormányzat volt a fenntartó). 2021-től jelentős ezen a területen az átalakulás, az állam a nevelőszülői ellátás mintájára az intézményeket is átadja az egyháznak,⁴ mely folyamatot azzal indokolja, hogy az egyházaknak nagy múltjuk van a gondoskodási feladatok ellátásában. Ugyanakkor ez költségesebb is a jobb minőségű szolgáltatásnyújtás reményében, hiszen az 1997-ben megkötött Vatikáni egyezmény értelmében az állami normatíván felül kiegészítő juttatás biztosított az egyházaknak. Ennek mértéke az alapnormatíva 168,5 százaléka (Katona 2019). A kutatás nem vizsgálja az állami, egyházi és civil fenntartású intézmények helyzetét és az általuk nyújtott szolgáltatási palettát, hanem a gyermekvédelemmel kapcsolatos értékelő kutatások eredményeit figyelembe véve (például Herczog 2013, Homoki 2016, Darvas et al. 2016a, 2016b, Rác 2012, 2016, Rác – Sik 2020, Rákó 2014, Szikulai 2004, Szilvási 2005), melyek jelentős diszfunkciókra világítanak rá mind a gyermekjóléti alapellátás, mind a gyermekevédelmi szakellátás vonatkozásában, azt kívánja körbejárni, hogy a gyermekvédelem mint szociálpolitikai alrendszer hogyan tud nyitottabb, rugalmasabb szolgáltatói rendszer lenni, hogy a széleskörű és egyre komplexebb gyermeki és családi igényekre reagálni tudjon. Megjegyzendő az is, hogy számos civil szervezet működik oktatási és szociális területen, melyek szolgáltatásaikkal jelen vannak a hazai gyermekvédelem intézményeiben, nem ritka, hogy egy-egy intézménynek, például gyermekotthonoknak saját civil szervezete van vagy bizonyos programokra szerződnek civil szervezettel, erről azonban átfogó képpel nem rendelkezünk. 2019-

² A szerző az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjában részesült 2017-2020 között, melyhez kapcsolódott az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programja. A tanulmány alapját képező interjúk ennek a kutatási pillérnek a keretében készültek.

³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

⁴ https://hvg.hu/itthon/20210605_gyermekvedelem_neveloszulok_tegyesz_szent_agota_szolgáltato

KÖZELKÉP

ben a közel 61 ezer szervezet 33 százaléka oktatáshoz, 16 százaléka tevékenységével szociális ellátáshoz kapcsolódott.⁵

A következőkben a szolgáltatásfókuszú gyermekvédelem koncepcionális megközelítéséből kiindulva körbe járjuk, hogy a gyermekvédelemben dolgozók és a szektorhoz kapcsolódó civil szervezetek hogyan látják a gyermekvédelem működési nehézségeit és azt, hogy milyen új utakra van szükség a megújuláshoz. A tanulmány amellet érvel, hogy jelenleg a diszfunkcionális működés azt a sajátosságot is magával hozta, hogy a gyermekvédelem önmagába záródó, elszigetelt szociálpolitikai alrendszerként jellemezhető, mely nem csak, hogy a gyermekvédelem alapvető céljait nem tudja megvalósítani a gyakorlatban, de el is rejti a hibákat, amely a strukturális változásoknak alapvető gátja lehet. Célul tűzi ki azt is, hogy a Gyermekvédelmi törvény adta keretek és leginkább annak gyermekjogi szemlélete mentén rávilágítson a szükséglet- és szolgáltatásorientációs alapelv szerinti működés fontosságára, az ennek szellemében született innovációkra, melyek területi- és rendszerszintű teljeskörű kiszélesítése jelentős áttörést és szemléletváltást lenne képes indukálni a hazai praxisban. Kiemelt figyelmet fordítunk a civilekkel való együttműködés lehetőségére és az általuk kínált szolgáltatások állami struktúrához való illesztésére.

Szolgáltatásfókuszú gyermekvédelmi megközelítés

A szolgáltatásfókuszú gyermekvédelem abból indul ki, hogy a családnak és a gyermeknek nagyon komplex problémákkal kell megküzdenie, így a segítségnyújtásnak is több rétegűnek, összetettnek kell lennie, mely számos esetben több szolgáltató partnerségének biztosítása mellett lehetséges csak. A gyermekvédelmi helyzetek bonyolultsága miatt alapvető kíváncságot, hogy a gyermekvédelmi szakemberek megértsék a szülők problémáit és empátikusak legyenek nehéz élethelyzetükkel kapcsolatban. Tisztában legyenek a szülői nehézségek és a csökkent szülői képességek hatásaival, leginkább ezek gyermekekre nehezedő következményeivel (Minuchin et al. 2002, Bromfield et al. 2012, Rácz – Bogács 2019). A partneri együttműködést középpontba állító megerősítésközpontú gyermekvédelem célja az erősségek kiemelése, a családok önbizalmának erősítése, felkészítése stresszhelyzetek kezelésére és a szociális rendszertől való függés csökkentésére (DePanfilis 2006). Maras et al. (2008) tanulmányukban felhívja a figyelmet arra, hogy a családok nagyra értékelik, ha bevonják őket a döntésekbe, van választási lehetőségük és ha látják egy-egy szolgáltatás – jó esetben komplex szolgáltatás – integratív hatását az életükre nézve. Értékelik, ha a programok, programelemek személyközpontúak, ha a szakemberek elérhetőek ezeken kívül is és lehetőség nyílik egy könnyedebb hangvételű beszélgetésre is.

⁵ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/2019/index.html> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)

KÖZELKÉP

Pozitív számukra, ha haladást élnek meg az esetvitelben és ezáltal más intézményekkel, szolgáltatókkal – például iskola, védőnő – is erősödik a kapcsolat. Kihívást jelent a látszólag együttműködő, nehezen elérhető szülőkkal való munka (ez utóbbi más kontextusban jelenti azokat a szülőket, akikkel nehéz kommunikálni például fogyatékoságuk vagy mentális zavaruk miatt). A nemzetközi szakirodalom egyértelműen hangsúlyozza, hogy figyelmet kell fordítani a nehézségek összefonódására, a szülők életében tartósan fennálló problémákra, melyek eredhetnek a szociális helyzetből vagy a szülők, illetve a gyermekek érzelmi és viselkedésbeli problémáiból. Ugyanígy fontos a védőfaktorok hiányát és a család elszigeteltségét figyelembe venni. Nem szabad alábecsülni a nevelkedési környezetből és az elhanyagoló bánásmódból fakadó negatív hatásokat. A szakemberek ezeket sokszor bagatellizálják, holott kumulatív hatásuk rendkívül káros a gyermekekre nézve (DePanfilis 2006, C4EO 2009, Bromfield et al. 2012). Ennek a megközelítésnek a gyermekvédelmi szakellátásban is tere kell, hogy legyen, ahol a hazagondozás vagy a sikeres társadalmi integráció támogatása a cél a gyermekek személyes kapcsolatainak alakítása, szükségleteinek kielégítése és traumáik, veszteségeik feldolgozása által egy szakmai rendszerben (Domszky 2004).

Módszertani keret

A kutatás keretében 15 egyéni szakértővel készült félig-strukturált interjú az alábbi területeken:

- gyermekjóléti szolgálatok munkatársaival különböző településtípusok esetében (egy kisváros, két megyeszékhely, egy fővárosi kerület) (4 fő),
- kollégium, amely gyermekjóléti problémával érintett, illetve szakellátotti háttérű gyermeket is ellát (1 fő),
- gyermekvédelmi szakellátás különböző területein és különböző fenntartású intézményekben dolgozó szakemberekkel:
 - Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat (1 fő),
 - gyermekotthoni ellátás (egyházi – állami fenntartás) (2 fő),
 - nevelőszülői ellátás (egyházi – civil fenntartás) (2 fő),
- civil szervezetek, akik a gyermekvédelem különböző szegmenseiben nyújtanak szolgáltatásokat, programokat (4 fő),
- civil szakértő (1 fő).

A megszólított szakemberek esetében az interjú az adott intézmény működési mechanizmusain keresztül az adott ellátási terület (gyermekjólét és gyermekvédelem) diszfunkcióinak, hiányainak a feltérképezését szolgálta, keresve azokat a megoldásokat, ahol innovatív megközelítések tetten érhetők, a civil szervezeteknek van vagy lehet mozgástere plusz szolgáltatási tartalmak közvetítésére. A civil szakértő

KÖZELKÉP

véleményének megismerése azért volt fontos, hogy a szervezetek és az általuk közvetített szolgáltatások állami gyermekvédelmi területen való illeszkedését értelmezni tudjuk, hol van tere a civil szervezetek részvételének, miben tudnak újat hozni, a saját működésüket nehezítő tényezők hogyan nagyítják fel az amúgy is látható gyermekvédelmi problémákat.

Az interjúkat a gyermekvédelmi rendszerre való rálátás és ráhatás, illetve a képviselt intézmény funkciója szerint rendszereztük, az egyes témák kifejtése a következőkben ennek mentén történik.

Strukturális problémák a szakellátás oldaláról

Öt szakembert kérdeztünk meg, akik a gyermekvédelmi szakellátás különböző intézményeiben és szegmenseiben dolgoznak: egyházi és civil nevelőszülői hálózat képviselője, egyházi és állami fenntartásban működő gyermekotthon vezetője, területi gyermekvédelmi szakszolgálat szakembere, aki vezető beosztásban dolgozik.

A KSH adatai alapján 2020-ban a gyermekvédelmi rendszerben közel 24 ezer fő élt, melyből 20734-en voltak kiskorúak.⁶ A 18 év alatti ellátotti létszám az elmúlt 10 évben jelentős növekedést mutat. Az ellátottak közel 70 százaléka nevelőszülőknél él.⁷ A megkérdezett szakértők egyöntetűen a gyermekvédelmi rendszer működési nehézségeiről számoltak be. Általában a gyermekvédelmi rendszerről elmondható, hogy rendszerszinten nincs tervezés, mindig az aktuális felmerülő problémákra igyekszik válaszokat megfogalmazni, és így ezek a válaszok szükségszerűen nem kielégítőek. *„nagy hibája ennek az ellátórendszernek, hogy nem tud tervezni, szóval nincsen benne egy ilyen gondolat, hogy honnan akarok eljutni, hova, hanem hogy mindig reagál az eseményekre, és nyilván mindig szarul reagál.”* (területi gyermekvédelmi szakszolgálatban dolgozó szakember)

A rendszerműködés diszfunkcionalitásának egyik oka a 2014 óta tartó szakellátási intézmények államosítása, az önálló intézményi működés felszámolása, a helyi vezetés centralizálása. Tapasztalatuk szerint a korábbi szakellátási működési sémában a helyi vezetés nemcsak gazdaságilag és szakmailag volt önállóbb, de sokat jelentett megtartó erőként a vezető személye, emberi, szakmai, munkatársi jelenléte is. Szintén fontosnak tartották többen is kiemelni, hogy a hatékony működés egyik legfontosabb alapköve a teammunka, melynek rendszerbe ágyazottsága közel sem elégséges. *„az, hogy állami fenntartásúak lettek az intézmények, az szerintem az egy nagyon-nagyon komoly dolog, nagy változás volt. Ez elsősorban szerintem nem csak a gazdálkodás kompetenciájának az elvesztését jelentette, hanem [...] hogy ott van a*

⁶ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg013.html (utolsó elérés: 2022. 01. 16.)

⁷ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg009.html (utolsó elérés: 2022. 01. 16.)

⁸ A tendenciákat lásd bővebben: Balogh et al. 2019.

KÖZELKÉP

szakma, akinél van a pénz. Szóval, hogy nem lehet pénz nélkül szakmát csinálni és szakma nélkül pedig a pénzzel nem lehet ellátást csinálni.” (területi gyermekvédelmi szakszolgálatban dolgozó szakember)

A megkérdezettek tapasztalata szerint számos esetben kerül a gyermekvédelmi szakellátásba kliens ügy, hogy megfelelő gyermekjóléti alapellátási támogatással, akár intenzív családgondozással megtartható lett volna a család (Rácz 2016, Bogács – Szikulai 2018). A szakellátási szereplők egyértelműen a prevenciót, a vér szerinti család megsegítését tartják a legfontosabbnak: *„amit ideálisnak tartanak, az a gyermekvédelmi alapellátásnak a megsegítése, illetve a prevenció munkájának a támogatása, ahol nagyon sok gyerek esetében még a vér szerinti családban történhetne a gyerekeknek, illetve családoknak, szülőknek a támogatása. [...] A szakellátásban pedig továbbra is azt, tehát hogy több lehetőség legyen arra, hogy például ne csak a terápiás térben, vagy a vizsgálati helyzetben tudjunk a gyerekekkel találkozni, hanem esetleg jobban betekintést tudjunk nyerni a családok életébe.”* (egyházi gyermekotthon vezetője)

Úgy vélik, hogy a családból való kiemelés procedúrája rendszerszintű anomáliákkal küzd. Így az alapellátás részleges diszfunkciója okozta rendszerprobléma tovább kumulálódik, mivel a szakértői bizottság által megállapított szükségleteknek megfelelő ellátóhely sok esetben nem elérhető. Egyfelől nagy számban érkeznek a szakellátás felé olyan kliensek, akik családban tarthatók lettek volna megfelelő támogatások mellett, és ez a folyamat jelentős többletterhelést jelent a gyámhatóságokra, másfelől a rendszer telítettsége, a férőhelyek alacsony száma miatt az adekvát, a gyermek szükségleteinek megfelelő ellátóhelyen történő elhelyezés sokszor az indokolt beutalások esetén sem lehetséges (Bogács – Szikulai 2018).

A rendszerkritikából következő szemléletváltás egyik aspektusa a szolgáltatási paletta kérdése. A szakemberek amellet érveltek, hogy a gyermekvédelmi ellátórendszer intézményeit szolgáltató jellegű működéssel szükséges elképzelni, és ennek mentén kell működtetni (Rácz – Bogács 2019). *„Meg kell tudni hallani azt, hogy neki mire van szüksége. [...] Lehet, hogy tényleg csak egy meleg ágy, vagy lehet, hogy tényleg csak le akart zuhanyozni, vagy lehet, hogy kialakulóban van egy újabb kapcsolat. [...] És erre nyilván nem lehet úgy reagálni, hogy bezzeg amikor ruhát kell venni, akkor jók vagyunk neked [...] bizalomépítés, bizalomépítés, [...] valami olyan hiteles kapcsolat, ami neki megéri, ami miatt megéri neki újra-újra visszatérni, vagy adott esetben huzamosabb ideig ott is tartózkodni. És hát ebben nyilván benne van egy csomó plusz szolgáltatás is, akár egészségügyi, akár pszichológiai, akár fejlesztőpedagógiai [...]”* (állami fenntartású gyermekotthoni hálózat igazgatója)

Szükséges lenne újrafogalmazni a szolgáltatások bekapcsolásának módszereit is úgy, hogy előtérbe kerüljön a kliensek társadalmi integrációjának szempontja, ehhez leginkább külső szolgáltatásokra lenne szükség. A szakemberek azonban úgy vélik, hogy az alapműködés hiányosságai mellett ezek integrálására nincs elég kapacitás,

KÖZELKÉP

sokszor rálátásuk sincs, hogy az egyes életterületeket hogyan lehetne megtámogatni külső, kapcsolható szolgáltatásokkal, mint például lakhatás, munkavállalás támogatása (FIFTI 2016).

A megkérdezett szakemberek szerint a gyermekvédelmi rendszer rugalmatlan, nem képes a valós szükségletekre reagálni, működésére az elszigeteltség, bezártság jellemző (Rácz 2016). A gyermekvédelmi törvény születése óta eltelt 30 év távlatában azt mondhatjuk, hogy *„van egy rendszer, amiről azt gondoljuk, hogy működik. Mindenki tudja, hogy nem működik, de, hogy azt gondoljuk, hogy működik, és hogy hát nyilván az eljárásrendjeink is arra vannak kitalálva, meg [...] a hangsúlyokat is oda tesszük, ahol azt gondoljuk, hogy ez működik. Szerintem ezt így, ahogy most van, fenntartani, toldozgatni, foltozgatni nem érdemes.”* (területi gyermekvédelmi szakszolgálatban dolgozó szakember)

Innovációk tere a gyermekvédelemben

A rendszerkritikák alapján a fejlesztési irányok vizsgálata érdekében hat interjúút készítettünk különböző nagyságú településen dolgozó gyermekjóléti szakemberekkel (4 fő) és egy speciális gyermekvédelmi intézmény vezetőjével – ebben a kollégiumban gyermekvédelmi problémákkal küzdő gyermekek nevelkednek –, illetve egy olyan innovatív szemléletű alapítványi háttérrel működő programot is bevontunk, amely komplex mentálhigiénés gondozást és egy kiterjedt önkéntes hálózatot működtet a gyermekotthonokban élő gyermekek támogatására.⁹ A hat szolgáltató szervezet közül öt évek óta részt vesz szülői kompetenciafejlesztő programban is, melynek keretében az alapfeladatokra épülve új módszereket fejlesztenek és próbálnak ki a team tagjai (Rubeus Egyesület 2020). Az innovációra törekvésük, kreativitásuk példaértékű. A hatodikként megszólított intézményben ugyan ilyen célzott program nincsen, de a kistépülésnek szerves része a családsegítő szolgálat, a helyi döntéshozók támogatása a megalakulás óta biztosított, így ez önmagában is a helyi szolgáltatások fejlesztésének motorja. *„A mi helyzetünk a településen nem átlagos köszönhetően a város vezetésének és a polgármesternek.”* (család- és gyermekjóléti szolgálat vezetője, kisváros)

Mindannyian a rendszerműködés nehézségéről, a lassú rendszerreakciókról számoltak be, általánosnak tekinthető, hogy fontos szolgáltatások hiányoznak, vagy csak erősen korlátozottan elérhetők (Rácz – Sik 2020). A szolgáltatók többnyire a jogszabályi minimumot tudják csak biztosítani: *„jelenleg az ellátórendszer nagyon hiányos, [...] az egy országos probléma. Ilyen például az adósságkezelés, az addiktív ellátásoknak a bizonyos hiánya, a megyeszékhelyen például nincsen gyermek-*

⁹ A komplex gyermekvédelmi módszer okán ide és nem a civilszervezetekhez soroltuk őket háttérüktől függetlenül.

KÖZELKÉP

pszichiátriai ellátás, [...] ez nagyon komoly problémákat jelent az ügyfelek számára. És hát például mondjuk felnőtt pszichiátriai ellátásunk van, de nagyon kevés a szakember, nagyon nehezen tudunk delegálni, vagy az, hogy ha valaki 1-2 hónapon belül maximum egyszer találkozik a pszichiáterével, az nem túl szerencsés megoldás egy terápiás folyamatban.” (szakmai vezető, megyeszékhelyi humánszolgáltató központ) Számos fejlesztéshez, terápiás megoldáshoz nem jutnak időben a gyermekek, miközben a problémák egyre mélyülnek. „Gyerekeknek nem tudunk terápiát, pszichoterápiát biztosítani. [...] És vannak olyan kiélezett konfliktushelyzetek, vagy hosszan elhúzódó és elmélyült családi konfliktusok, amikor a gyerekeknek szinte égető szüksége lenne arra, hogy terápiára jussanak, de mégis egy fél évig – évig is kell várniuk [...], egy család életében nagyon nagy változások történhetnek akár hónapok alatt is, de hát egy év alatt egy kis gyerekkel nagyon sok minden történik.” (szakmai vezető, fővárosi család- és gyermekjóléti szolgálat és központ) Nem csak a gyermekek esetében hiányzik a megfelelő volumenű szolgáltatás például a mentális problémákkal, pszichoszociális természetű elakadásokkal kapcsolatos segítségnyújtás terén, ezen a fronton a szülők sem jutnak megfelelő szintű ellátáshoz.

Rendszerszintű problémaként jelöli meg több megkérdezett szakember is a kommunikációs nehézségeket, melyek elsősorban abból adódnak, hogy nincsenek részletesen kidolgozott információs utak és protokollok. A szereplők között sokszor elakad az információ. Számos esetben ez nem a résztvevők akaratán múlik, sokkal inkább azon, hogy az egyes részrendszerekben dolgozók nem tudnak a másik területen dolgozók információigényéről, vagy éppen nincs közöttük kiépített kommunikációs csatorna. „Nagyon sokszor azt tapasztaljuk, hogy például az iskolából a pedagógusok nem is ismerik pontosan [...] a gyermekvédelemben, valamelyik folyamatában lévő gyerekeknek a családi hátterét, nem kommunikálnak egymással a szereplők. Nagyon sokszor azt látjuk, hogy a gyám és a nevelők sem kommunikálnak megfelelő szinten szakemberekkel, pszichiáterekkel, pszichológusokkal, [...] töredezett információk, akadályozott információk vannak.” (pszichológus, gyermekotthonok számára komplex mentálhigiénés programot biztosító szervezet)

Hogy mégis mi ösztönözhet innovációkat a területi munkában? Általában a jó gyakorlatok között a megkérdezettek a team-jellegű munkafolyamatokat említik első helyen. Ezek jellemzően az adott intézményben együtt dolgozó kollégák rendszeres esetmegbeszéléseit jelentik, illetve többen kiemelték, hogy a kliensekkel dolgozó különböző intézmények munkatársainak rendszeres találkozási és közös gondolkodása is rendkívül hatékony módszer, ahogyan a szakmaközi megbeszélések is. „Szerintem az nagyon jól működik itt az intézményünkben, hogy minden délután van teamünk. Van az intézménynek is egy nagy team-je heti rendszerességgel, ahol találkozzunk mi családsegítők, az iskolai, óvodai szociális segítők, a mentálhigiénés csoport és az intézmény vezetői is jelen vannak. [...] És hogy ha az elakadásaink mondjuk abból adódnak, hogy a társintézményekkel, vagy a jelzőrendszeri tagokkal nem sikerül jól

KÖZELKÉP

megtalálunk [...] a megfelelő beavatkozási módot, vagy lehetőséget, akkor a szakmaközi megbeszéléseinken szerintem nagyon jól szervezi a jelzőrendszeri tanácsadó, tehát az is működik.” (szakmai vezető, fővárosi család- és gyermekjóléti szolgálat és központ)

Jó gyakorlatként említik azt a szolgáltatásszervezési alapelvet, mely a gyermekek és fiatalok igényeit állítja a középpontba a gyermekjóléti szolgáltatások nyújtása során (Rácz – Bogács 2019): *„Nagyon fontos számunkra a mindenféle művészeti ág és az a fajta fordított fejlesztés, a foglalkozások fordítottsága, ami azt jelenti, hogy nem felülről szervezett foglalkozások vannak, tehát hogy kiírjuk, hogy most van, mit tudom én színjátszó szakkör, fotó szakkör, fazekas szakkör, hanem a gyerekek érdeklődésére szervezünk rá szakembereket, foglalkozásokat. És ez egyrészt, mint mondtam, egy indirekt fejlesztés, másrészt nagyon komoly preventív munka is.” (kollégium igazgatója)*

A civil szervezetek bevonása és az önkéntesség mint munkaerő-bővítés az interjúalanyok mindegyike szerint üdvözlendő irány mind az alap-, mind a szakellátás vonatkozásában. Az egyik megkérdezett egy konkrét példán keresztül mutatta be az esetkezelés komplexitását és abban az önkéntesség megoldást katalizáló szerepét: *„nálunk például az egyik önkéntes megszervezte az egyik [...] gyerekotthonos kisgyereknél, aki hat tárgyból állt bukásra, hogy leüljenek beszélni a pedagógusok, [...] az osztályfőnök, a nevelők, és még egy-két szakember, akivel találkozott a gyermek. [...] és kiderült, hogy a pedagógusok nem tudják, hogy mi az az ADHD, nem tudták a gyerek hátterét, hogy nincs se apukája, se anyukája, most engedték ki börtönből a testvéreit. [...] Az önkéntesünk volt az, aki összekapcsolta egyébként a szereplőket és megszervezte ezt az egész [...] Kitaláltak egy olyan megoldást, hogy ki, mit enged, ki mit vár el abban, úgy lett megsegítve a gyerek, hogy semmilyen tárgyból nem bukott meg.” (pszichológus, gyermekotthonok számára komplex mentálhigiénés programot biztosító szervezet)*

Megfelelő prevenciószolgáltatásokkal jelentősen csökkenthető lenne a rendszerterhelés, egyúttal a kliensek traumatizáltságának foka is, amennyiben egy-egy kialakulóban lévő krízis esetében sokkal korábban tudnának beavatkozni a szakemberek. Ehhez a szakemberek meglátása szerint egyértelműen arra van szükség, hogy a gyermekvédelmi rendszer nyisson a társadalom felé, vagyis egyfajta közéleti sürgetnek, elsőként olyan módon, hogy széleskörű és hatékony tájékoztatás segítségével tompítsák a szakmával szembeni idegenkedést, illetve lerombolják azokat a kialakult, negatív hatású toposzokat, melyek a segítő szakmák körül kialakultak. *„Sokkal hatékonyabban lehetne segíteni egy-egy család életében, egy-egy problémán, ha időben el tudnánk kapni és ők önként próbálnának tőlünk segítséget kérni. [...] Szerintem több szabadidős programmal, szélesebb kínálattal, komolyabb szolgáltatásokkal, gyerekcsoportokkal, felnőtt csoportokkal, családi napokkal, közös rendezvényekkel itt valahogy a szilárd alapokat jobban meg lehetne teremteni, hogy az önkéntes segítségkérésbe be tudjunk kapcsolódni. [...] Lehet, hogy érdemes lenne az intézményből kimozdulnunk külső helyszínre, hogy nem hozzánk kell bejönni, hogy*

KÖZELKÉP

ha valamit szeretnének, hanem mi tudjuk őket megkínálni.” (szakmai vezető, fővárosi család- és gyermekjóléti szolgálat és központ) Eredményre vezethetne, ha a médiában nagyobb szerepet kapna a segítő szakmák munkájának, működésének bemutatása, melyre az elmúlt években egy-egy kiváló példát láthattunk is.¹⁰

Összességében a megkérdezett szakemberek a társadalom felé való nyitás fontosságát emelték ki, emellett a szakmai munkában szintén egyfajta belső nyitást, összekapcsolódást, átjárhatóságot tartanának kívánatosnak. Ez utóbbi érdekében elsősorban a rendszeres team, a szakmaközi megbeszélés, általában a klienssel foglalkozó munkatársak egymás közötti kommunikációjának elősegítésére szolgáló csatorna és protokoll kialakítása szolgálhatna eszközként. Ugyanígy fontos a szolgáltatás színvonalának megtartásához és emeléséhez a munkatársak mentális egészségének megőrzése, mely a jelen körülmények között nem minden esetben biztosított, és a fokozódó túlterheltséggel ez kifejezetten aggasztó állapot felé mutató folyamat. *„A kollégáknak a pszichés, mentális állapotának a javítására mindenképpen kellene valamit kidolgozni. Tehát ez most már szerintem olyan égető kérdés, amivel, ha nem kezdenek nagyon rövid időn belül valamit, akkor – nem csak egyébként a szociális területről, de az oktatási rendszerből is – elmenekülnek az emberek, ha nem történik valami.”* (szakmai vezető, megyeszékhelyi humánszolgáltató központ)

A civil szervezetek a szolgáltatáshiányról és saját helykeresésükről

Három civil szervezet munkatársának és egy fő civil szakértőnek – aki ezen a területen a felsőoktatásban is érintett – a véleménye alapján vizsgáltuk a civilek szerepét és helykeresését a gyermekvédelem rendszerében vagy ahhoz kapcsolódóan. Az interjúalanyok legfontosabb tapasztalatai szerint a szektor működése számos problémával terhelt. Mind a működési keretek, mind a finanszírozási rendszer sok tekintetben kritikusan mondható (Nárai 2005, KSH 2019).¹¹ A civil szektor jelenleg az önazonosságát sem találó, bizonytalan státuszban van. A rendszerváltás utáni megváltozott társadalmi környezetben a szociális területen működő civil szervezeteknek nem sikerült pontosan meghatározniuk, hogy mi az elsődleges funkciójuk: a rendszer működési hiányosságait hivatottak pótolni helyettesítő, kiegészítő szolgáltatásokkal, vagy pedig a rendszer kritikáját kell megfogalmazniuk, azaz alapos szakmaisággal rámutatni azokra a pontokra, ahol a szociális szolgáltatások rendszere elégtelenül működik, egyúttal előmozdítani a változást megoldási, átalakítási javaslatok megfogalmazásával. *„A magyar civil szektor az egy határozott krízist élt át a*

¹⁰ Például Esély Labor Egyesület: Közösen! Vegyük észre a szociális munkásokat! 2021-es kampánya <https://eselylabor.hu/hirek/friss-hirek-felhivasok/> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)

¹¹ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit18.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)

KÖZELKÉP

rendszer váltáskor, [...] ez a gyerekvédelmi, illetve szociálpolitikai, illetve szociális munka típusú civiltás, annak kifejezetten kontroll funkciója volt és rés funkciója. Tehát hogy oda mentek, vagy mentünk, ahol nem volt semmi, és akkor egyszer csak a rendszer váltás után az egész dolog úgy tűnt, mint hogyha ennek a szereplői személy szerint is, meg tudás szerint is be tudnának vonulni a rendszerbe. [...] Úgy is, mint hajléktalan-ellátás, meg mint különböző család-, gyerekvédelmi [ellátások]. Tehát akárhova nyúl az a történelemben, ott találd civilben, meg aztán államiban ugyanazokat a szereplőket, akik megpróbálták megújítani a rendszert. [...] És közben meg ugye világos lett, hogy a rendszer, ami felépült, [...] azokra a problémákra nem alkalmas, amire annak idején létrehozták.” (civil szakértő)

Ahogy a megkérdéztet szakértő rámutat, az ideális az lenne, ha lenne egy jól működő állami rendszer, ami a társadalmi problémák túlnyomó többségére adekvát válaszokat képes megfogalmazni szolgáltatások, ellátások formájában, és a civil szektornak e rendszer kiegészítőjeként kellene funkcionálnia. Meglátása szerint azonban ez ma csak elméletben van így, a civil szervezetek ugyanis nem tudják betölteni ezt a szerepet – elsősorban a rendszerkeretek merevsége, az állami és a civil szektor kapcsolódásának ellehetetlenülése, és nem utolsósorban a pénzügyi problémák miatt. *Nem ártana, ha felépülne egy rendszer, ami – most kifejezetten a gyerekvédelemről beszélünk – ellátná, akit kell, és csak az szorulna civil támogatásra, aki valamilyen módon ebből a rendszerből kiesik. Most úgy tűnik, hogy ez nem így van, hanem úgy van, hogy sem a rendszer, sem a civilek nem tudják ellátni ezt a feladatot [...]. (civil szakértő)*

A civil szféra diszfunkciójának egyik markáns problémája a széttagoltság, az elaprózódás. Párhuzamos szolgáltatások tömege van jelen a szektorban, melyek így ahelyett, hogy kiegészítenék egymást, lényegében redundáns elemekként léteznek egymás mellett. Ugyancsak nagy problémát jelent a gyermekvédelmi rendszer egészére is jellemző, a civil szervezeteknél is jelentős mértékű fluktuáció a humán erőforrás tekintetében. Problematikus a forrásokért való harc tekintetében az egyházi szolgáltatók¹² és a civil szervezetek egymáshoz való viszonya. A civil szektor saját funkciójának meghatározásában mutatkozó bizonytalanság leginkább a szolgáltatás- és kontrollfunkció közötti dilemmában érhető tetten. Ez azonban tünetnek tekinthető, nem a civil szervezetek organikus tehetetlensége keresendő okként a jelenség mögött, hanem az a tény, hogy az állami ellátórendszer diszfunkcionálisan működik, így lényegében nem lehetséges, hogy a civil szolgáltatások eredeti küldetésük szerint kiegészítő, hiánypótló szolgáltatásokat nyújtsanak. „A minisztérium éves pályázataiból tudtuk megnyitni a közösségi terünket. De sajnos erre a forrásra nem lehet támaszkodni, a legutóbbi nyertes pályázatunk kifizetése kicsivel több mint egy évet késett. [...] Mivel kis civil szervezet vagyunk, nincs se elég időnk, se humán erőforrásunk minden lehetséges pályázaton elindulni.” (fiataloknak közösségi teret működtető civil

¹² A gyermekvédelmi szakellátásban az egyházi térnyerés hatásáról, a szakmai munkára kifejtett hatásáról nem rendelkezünk még az idő rövidsége okán átfogó információval.

KÖZELKÉP

szervezet munkatársa) Szintén finanszírozási nehézségekről számol be egy másik, civil szektorban tevékenykedő interjúalany is, ők a főváros egy szegregált területén vannak jelen gyermekprogramokkal. Tapasztalatai szerint a kisebb szervezetek működésében külön probléma, hogy a pályázati lehetőségeknek csak egy kis szelete nyitott számukra, mivel nincs erőforrásuk a pályázatok elkészítésére, a projektek adminisztratív teendőinek menedzselésére.

Rendszerkritikaként fogalmazzák meg, hogy annak, hogy az állami rendszerben nincs elég prevenciót célzó funkció, az az egyik legsúlyosabb következménye, hogy a problémákkal küzdő családok már csak akkor kerülnek a gyermekvédelem látóterébe, amikor a családi, gyermeknevelési krízis jelentős. *„Nagy probléma, hogy a családsegítőkhöz leterheltek, nincsenek eszközeik. A jelzőrendszer mindenképp egy jól működő, mindenki számára érthető dolog kellene, hogy legyen, így nem csak akkor tudna bekapcsolódni egy segítő a családok életébe, amikor már irtó nagy gáz van.”* (fiataloknak közösségi teret működtető civil szervezet munkatársa) Ez azt is jelenti, hogy az állami struktúra elsőként nem volt képes elérni őket vagy reakcióideje nagyon lassú a problémák összetettségéhez képest.

A gyermekvédelem szolgáltatási palettája az interjúalanyok mindegyike szerint számos hiányosságot mutat, akkor is, ha kapcsolódik egy-egy szervezet az állami / önkormányzati struktúra helyi lábához. Így például az adományközvetítés tipikusan olyan szolgáltatás, ami az egyes szervezeteknél, intézményeknél csak akkor tud működni, ha a dolgozók személyes erőforrásait, illetve informális kapcsolati hálójukat mozgósítják. Ugyanígy nincs rendszerszintű megoldás a gyermekvédelemben érintett családok egyik leginkább jellemző, egyben legfajsúlyosabb problémájára, az eladósodásra. *„Legutóbb egy koraszülött babának szereztünk ruhákat, az anyukának eszközöket, neki saját magának gyógyszert. Ezt mi facebookon egy csoportba kiírtuk és nagyon sokan jelentkeztek. Jó lenne, ha lenne erre valami felület a gyermekvédelemben, ahol a felajánlások és a kérések találkozoznának. [...] Sokkal több ifjúsági program kéne, amiben erősítik a gyerekek részvételét.”* (fiataloknak közösségi teret működtető civil szervezet munkatársa)

Egyértelmű álláspontjuk szerint szükséges lenne a gyermekvédelem funkcióját, működési struktúráját transzparenssé tenni a célcsoport számára, hogy valóban segítő, támogató funkciót lássanak benne az érintettek, mert jelenleg elsősorban félelemmel tekintenek a kliensek a civil oldalról érkező segítségre is, félve attól, hogy az állami gyermekvédelemmel rajtuk keresztül összekapcsolódnak, ha láthatóvá válik a szociális helyzetük. *„Ami ideális lenne, hogy az a réteg, aki potenciálisan erre szorul, tisztában legyen azzal, hogy mi is ez. Most valami iszonyatos félelem van egyébként a családokban, akikkel kapcsolatban álltunk/állunk, tehát ez, hogy kiemelik a gyereket, elviszik a gyerekeket ez egy tragédia – és lehet, hogy nem is alaptalan ez a félelem, most látva ezeket a gyerekeket, akik bekerültek az intézetbe.”* (gyermekprogramokat működtető szervezet szakembere) A kliensek így sokszor a civilek elöl is rejtőzköd-

KÖZELKÉP

nek, menekülnek, mely azonban sok esetben már a végső megoldás az elhúzódo vagy elaprózódo állami / önkormányzati segítségnyújtás helyett vagy mellett. Ez viszont azt is jelenti, hogy a kapacitáshiányos területeken a helyettesítő szerep sem tud maradéktalanul működni: a segítséget általában félelem övezi a gyermekes családok részéről.

Összegzés

Ahogy a kvalitatív kutatás eredményei jelzik, egyértelműen olyan állami struktúrára van szükség, mely támogató, a családot a különbözőségeivel együtt tiszteletben tartó, önállóságra ösztönző és kreatív. Ehhez jól képzett szakemberek team munkájára van szükség, ahol az intézmények képesek sokszínű és sokrétű igényekre reflektáló szolgáltatásokat nyújtani. Mindemellett fontos a civil szervezetek támogató részvétele és az önkéntesek beengedése, az intézmények kívülág felé való megnyitása, annak biztosítása, hogy a külső, kapcsolható szolgáltatások elérhetőek legyenek, de mindenek előtt legyen erről érdemi információja a helyi szolgáltatóknak és magunknak a gyermekes családoknak. A szolgáltatás, mint gyermekvédelmi koncepció érvényesítése nem csak az alapellátásban, hanem a szakellátásban is nagyon fontos. Részben amiatt, hogy a gyermekek és a fiatalok személyiségfejlődésükben, traumáik feldolgozásában, a különböző életterületi elakadásaikban segítséget kapjanak. Ezek a külső támogatások rekreációs célokat is szolgálhatnak, amiben a külső kapcsolatoknak, programoknak, így magunknak a civil szervezeteknek és önkénteseiknek kiemelt szerepe van.

Mind a gyermekjóléti, mind a szakellátási oldal állami, valamint civil képviselői megfogalmazták, hogy hiányzik a rendszerszemléletű megközelítés a családok támogatásában, a védelemre fókuszálás a hangsúlyos, kevésbé érvényesül a prevenció szemlélet és így a gyermekjólét elsőbbsége, mint alapvető gyermekvédelmi princípium. A rendszer minden szintjén és sok esetben az összes szereplő között szétforgácsolódnak az információk, amelyek jellemzően hiányosak is. Specifikus mentálhigiénés szolgáltatások biztosítására lenne szükség mind a gyermekeknek, mind a szülőknek és a velük dolgozó szakembereknek is. A külső elérhető kapacitások igénybevétele nehezen szervül, különösen a gyermekvédelmi szakellátásban, a lokális térbe záródik az adott intézmény. A rendszerszemléletű szociális munka jegyében a szükséglet- és szolgáltatóorientált működés alkalmas lenne új eszközökként definiálni a szakmai rugalmasságot, kreativitást és innovációt, nyitottságot feltételező szolgáltatásokat.

A kutatás eredményei alapján elmondható tehát, hogy a gyermekvédelmet az önmagába záródottság, izoláltság jellemzi: a jóléti pluralizmus gyermekvédelmi törvénybeli hangsúlyozása ellenére sincs érdemi kapcsolata más társadalmi alrendszerrel, külső szolgáltatókkal. Sajnálatos módon mindez lehetőséget ad a diszfunkciók elrejtésére is. Ahhoz, hogy a gyermekvédelem időben és térben a valós gyermeki

KÖZELKÉP

és családi igényekre válaszolni tudó, szolgáltatási-fókusszal működő rendszer legyen az alábbiak megvalósulására lenne szükség (Delaney et al. 2014: 10–16, Feneyrol 2011, Rácz – Bogács 2019, Wessels 2015):

- A család rendszerének támogatása, szükségletekhez igazított ellátások nyújtása, a szolgáltatás célcsoportjainak bevonása a tervezésbe és kivitelezésbe;
- Rendszerszemlélet, mely a gyermeket teljes valójában, nem a problémái összességéként értelmezi;
- Partnerség, nyitott kommunikáció a gyermekvédelmi szereplők és társágazatok képviselői között;
- Tudatos jelenlét a szakemberek részéről: „*A gondolkodásunk fókuszába a gyakorlati megközelítést helyeztük, mert nincs értelme olyan szavakat, mondatokat hangoztatni, melyeknek nincs bemeneti nyílása, ezáltal eredménye sem (ügyfél oldaláról). Tehát a valóságot kell megkeresni, a többségi valóságot, s abba betenni olyan szakmai gondolatokat, melyek képviselik azt a világot, mely a segítő szakmák bármelyikének alappillére kell, hogy legyen.*” (Szabó – Tolácziné 2020: 25)
- Önkéntesek nagyobb volumenű bevonása, mentorprogramok és egyéb célzott tehetséggyondozó, rekreációs programok támogatása;
- Civil szervezetek szolgáltatásainak összegyűjtése és becsatornázása a helyi gyermekvédelembe alap- és szakellátási szinten egyaránt;
- Jó gyakorlatok, modellprogramok és ezáltal a tudások, tapasztalatok megosztása fenntartói-működtetői háttértől függetlenül a gyermekvédelmi rendszer összes kockázati szintjén (veszélyeztetés – védelembe vétel – nevelésbe vétel) akár helyi, akár regionális vagy országos programokról van szó;
- Párhuzamos ellátások csökkentése, de az egyes kezdeményezések, jó gyakorlatok összeérésének és folytatólagosságának biztosítása fenntartói-működtetői háttértől függetlenül;
- Széleskörű együttműködések – kulcsszereplők pluralitására építve, magában foglalva a családot, szélesebb közösséget, az intézmények, szolgálatok széles körét a társadalmpolitikai rendszer teljes szintjén – támogatása egy közös cél és jövőkép mentén mikro-, mezo- és makroszinten egyaránt (adott gyermek és családjának támogatása/gyermekvédelmi rendszer működése/gyermekek támogatása ösztársadalmi szinten);
- Szinergiák támogatása, a rendszer informális és formális elemeinek egymásra hatásának figyelembevételével való tudatos építkezés két szinten: 1) gyermekvédelem társadalmpolitikai alrendszerekkel való együttműködésének szintje, mint oktatás, egészségügy, igazságszolgáltatás stb. és 2) együttműködések támogatása a szereplők szintjén;
- A gyermekvédelemmel érintett gyermekekkel és családokkal kapcsolatos sztereotípiák lebontása, helyzetükről egy valós társadalmi kép felvázolása, melyre komplex szolgáltatói válaszok érkeznek a gyermekvédelem oldaláról.

KÖZELKÉP

Irodalom

- Balogh K. – Gregorits P. – Rác A. (2019): A gyermekvédelmi intézményrendszer működési környezetének vizsgálata a 'gyermekvédelem mint szolgáltatás' értelmezési keretrendszer tükrében. *Esély*, 2019/3: 26–47. http://www.esely.org/kiadvanyok/2019_3/26-47_balogh_gregorits_racz.pdf. (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Bogács E. – Szikulai I. (2018): Élethelyzetek, problémák, szükségletek a gyermekvédelmi szakellátás fókuszából. In: Rác A. (szerk.): *Átmeneti ellátások fejlesztési lehetőségei a gyermekvédelem különböző szegmenseiből*. Rubeus Egyesület, Budapest, 122–140. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2019/03/atmenetigonozas_2018_Rubeus_FINAL_20181206.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Bromfield, L. – Sutherland, K. – Parker, R. (2012): *Families with multiple and complex needs. Best interests case practice model. Specialist practice resource*. Melbourne, Department of Human Services, Australian Institute of Family Studies
- C4EO (2009): *Effective interventions for complex families where there are concerns about, or evidence of, a child suffering significant harm*. Safeguarding: Briefing 1. November 2009.
- Darvas Á. – Mózer P. – Tánczos É. (2016): Szolgáltatások átalakulóban – Pillanatkép 2016 tavaszáról, *Párbeszéd*, 3(4): 1–26. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5904/5520> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Darvas Á. – Farkas Zs. – Kende Á. – Vigh K. (2016): Roma gyerekek a szakellátásban – Gyermekjólét és gyermekvédelem Nógrád megyében. *Esély*, 2016/4: 52–82. http://www.esely.org/kiadvanyok/2016_4/2016-4_3-1_Darvas-Farkas-Kende-Vigh_Roma_gyerekek.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Delaney, S. – Quigley, P. – Mirela Shuteriqi, M. (2014): *Understanding and applying a systems approach to child protection: a guide for programme staff*. Terre des hommes – helping children worldwide / Child Frontiers. https://www.tdh.ch/sites/default/files/tdh_e.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- DePanfilis, D. (2006): *Child Neglect: A Guide for Prevention, Assessment, and Intervention*. Washington, DC, Child Welfare Information Gateway. <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/neglect.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Domszky A. (2004): A gyermekvédelmi szakellátás értékhatára, a szakellátás alapértékeinek érvényesülését szolgáló biztosítékok, módszerek, technikák. In: Domszky A. (szerk.): *Gyermekvédelmi szakellátás – Segédanyag szociális szakvizsgálóhoz*. Budapest: NCSSZI. 45–49.
- Feneyrol, O. (2011): *Enhancing child protection systems*. Terre des hommes – child relief. <https://www.tdh.ch/sites/default/files/1511bcf6-f0e5-495d-ada6->

KÖZELKÉP

- 74261c45b798_tdh_renforcement_syteme_protection_enfance_en_light_original_0.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Rácz A. (szerk.) (2014): *FIFTI – Fiatal Felnőttek Társadalmi Integrációjának szakmai megalapozása*. Budapest, Rubeus Egyesület. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2016/12/FIFTI_kezikonyv_2016_FINAL_20160723.pdf. (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Herczog M. (2013): *Szakellátásban élő gyerekek és korai iskolaelhagyás*. QALL – Végzettséget mindenkinek! című projekt. Budapest: 1–13. http://oktataskeszteska.hu/content/documents/Projektek/2013/QALL/qall_szakellatas_esl_herczog_maria.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Homoki A. (2016): *Gyermekvédelemben élni a szeretet erejével: A boldogulás elősegítése nehéz helyzetben lévő serdülők körében*. Budapest, Blessed Hope Publishing
- Katona G. (2019): *Szociális és gyermekjóléti szolgáltatások a finanszírozás tükrében, egy évtized távlatában 2006-2018*. <https://www.baptistajoggyakorlat.hu/wp-content/uploads/2019/10/1h2-Szocialis-es-gyermekjoleti-szolgaltatasok-a-finansziroz-as-tukreben.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Maras, P. – Bradshaw, V. – Croft, C. – Gale, L. – Webb, J. (2008): *Working with Families with Complex Needs. A Multi-Agency Approach*. London, The University of Greenwich, School of Health & Social Care, Avery Hill Campus
- Minuchin, P. – Colapinto, J. – Minuchin, S (2002): *Krízisről krízisre. A szegény családok kezelése*. Budapest, Anumila
- Nárai M. (2005): Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. *Esély*, 2005/1. 111–133. http://esely.org/kiadvanyok/2005_1/NARAI.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Rácz A. (2012): *„Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer)igények” – Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedett fiatal felnőttek iskolai pályafutásának, munkaerőpiaci részvételének és jövőképeinek vizsgálata*. Budapest, L'Harmattan
- Rácz A. (2016): *Gyermekvédelem mint fragmentált társadalmi intézmény*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó
- Rácz A. – Bogács E. (2019): Towards an Integrative and Inclusive Child Protection Practice. *Investigaciones Regionales – Journal of Regional Research*, 2019/2.143–160. <https://investigacionesregionales.org/wp-content/uploads/sites/3/2019/11/9.-Racz.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Rácz A. – Sik D. (2020): Gyermekes családok és a velük dolgozó szociális szakemberek percepciója a családok jól-létét, társadalmi mobilitását előmozdító szolgáltatásokról. *Metszetek*, 2020/2. 3–28. http://metszetek.unideb.hu/files/metszetek_202002.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)

KÖZELKÉP

- Rákó E. (2014): *A gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyermekek életkörülményei*. Szeged, Belvedere Kiadó
- Rubeus Egyesület, Rácz A. (szerk) (2020): *A szülőség támogatásának új útjai a gyermekvédelemben*. Budapest, Rubeus Egyesület. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2020/10/Rubeus_CSALADTAMOGATAS_UJ_UTJAI_2020_FINAL_KONYV_20201008.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Szabó A. – Tolácziné Varga Zs. (2021): Segítő tudatosság, tudatos segítség – Szekszárdi modellprogram bemutatása. In: Rácz A. (szerk): *Családi egyensúly támogatása a gyermekvédelemben*. Budapest, Rubeus Egyesület. 24–55. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2021/09/BM4_csaladiegyensuly_20210923_FINAL.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Szikulai I. (2004): Az utógondozói ellátásban részesülők főbb szociodemográfiai jellemzői, problémái. In: Domszky András (szerk.): *Gyermekvédelmi szakellátás – Segédanyag szociális szakvizsgálóhoz*. Budapest, NCSSZI. 215–222.
- Szilvási L. (2005): Családok a gyermekvédelem határán. *Kapocs*, 2(17): 1–30. <http://www.ncsszi.hu/kiadvanyok/kapocs-letoltheto--lapszamai/kapocs-2005/103/news> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)
- Wessels, G. M. (2015): Bottom-up approaches to strengthening child protection systems: Placing children, families, and communities at the center. *Child abuse & Neglect*, 43: 8–21. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213415001246?via%3Dihub> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 16.)